
SBÍRKOTVORNÝ PLÁN TECHNICKÉHO MUZEA V BRNĚ

Aktualizace 2015

ZPRACOVAL

Mgr. Petr Nekuža

vedoucí oddělení dokumentace vědy a techniky

leden 2015

ÚVODEM

Technické muzeum v Brně (dále jen TMB) je státní příspěvkovou organizací s funkcí sbírkotvornou, vědeckou, kulturní, prezentační a metodickou. Je organizací se samostatnou právní subjektivitou a přímo řízeno Ministerstvem kultury České republiky. Jeho sídlem je město Brno. Oblast působnosti instituce je vymezena územím Moravy a Slezska, u některých oborů je působnost celostátní. Evidenční číslo sbírky TMB zapsané v Centrální evidenci sbírek Ministerstva kultury České republiky je TMB / 002-05-06 / 131002.

TMB na vědeckém základě vytváří, odborně spravuje, vědecky zpracovává, ošetřuje, bezpečně uchovává a zveřejňuje sbírky hmotných dokladů vývoje důležitých oblastí vědy, techniky a výroby minulosti i současnosti a další vědeckou dokumentaci. Za vědeckou dokumentaci jsou považovány vizuální, akustické, grafické a jiné prostředky, sloužící k záznamu poznatků v oborech sbírkového zájmu. Muzeum sbírky neustále systematicky vytváří, rozšiřuje a zkvalitňuje a využívá je pro účely vědecké, výchovné, kulturní a osvětové. Plnění vědeckých cílů TMB dosahuje původním výzkumem v oblastech vědeckotechnického vývoje a muzejní dokumentací v oborech své sbírkotvorné činnosti. Vypracovává odborné posudky, vědecké rešerše a expertizy z oblastí své odborné působnosti, které využívá ve své činnosti a zveřejňuje je. Vydává osvědčení k vývozu předmětů kulturní hodnoty podle příslušného zákona a podává návrhy na prohlášení těchto předmětů za kulturní památku. Plnění osvětových cílů dosahuje zejména tvorbou muzejních expozic a výstav, které pořádá samostatně nebo ve spolupráci s jinými institucemi v České republice i v zahraničí, pořádáním konferencí, seminářů a přednášek, publikační činností v periodických i neperiodických tiskovinách, včetně reklamních. Rozvíjí náborové aktivity a věnuje soustavnou pozornost práci s veřejností, zejména s dětmi a mládeží, organizuje a zajišťuje činnost dobrovolných spolupracovníků muzea, což provádí zejména prostřednictvím Kruhu přátel TMB. Podle zvláštních předpisů zapůjčuje sbírkové předměty k účelům studijním a výstavním.

PARAMETRY SBÍRKOTVORNÉHO PLÁNU

Sbírkotvorný plán TMB úzce souvisí s Plánem dokumentace a je nedílnou součástí činnosti odborných pracovníků – kurátorů oborů. Obsahuje tyto hlavní parametry:

- Jaké předměty jsou do sbírky zahrnuty – obecný výčet, rozdělení na podskupiny, případně priority a významné předměty, výčet nedostávajících se předmětů.
- Zvláštnosti týkající se prezentace sbírek, pozice a srovnání vůči stejným nebo podobným sbírkám v jiných muzeích, galeriích či u soukromých správců.
- Regionální a časové vymezení sbírky – odkud a z jaké doby předměty jsou.
- Zda sbírkové předměty vyžadují či nevyžadují zvláštní režim údržby, správy a uložení.
- Objem sbírky – počet sbírkových předmětů nebo inventárních čísel.
- Historie sbírky a její původ, pokud lze určit.
- Rozvaha nad kulturně-historickou hodnotou sbírky apod.
- Jakým předmětům bude věnována pozornost – pokud lze konkrétně a včetně přibližného vyčíslení nákladů na nákupy nebo výrobu.
- Co ve sbírce chybí a proč.
- Jaké jsou cíle dlouhodobé a krátkodobé sbírkotvorné činnosti – např. související s prezentací (výstava, expozice).
- Zvláštní předpokládané požadavky na konzervování a restaurování s ohledem na okamžité či dlouhodobé zásahy.

Celý plán je kompletně sestavován z dílčích plánů jednotlivých oborů, ke kterým zaujímá stanovisko nejdříve vedoucí a zástupce Oddělení dokumentace vědy a techniky, náměstek ředitele Odboru vědy a techniky, náměstkyně pro Metodické centrum konzervace a ředitel organizace. Postupnou profilací podkladů spojenou s konzultacemi s jednotlivými kurátory – odbornými pracovníky se sestavuje celkový materiál pro vnitřní potřebu organizace, pro našeho zřizovatele Ministerstvo kultury ČR a také pro odbornou i laickou veřejnost. Celkový Sbírkotvorný plán je k dispozici na webových stránkách TMB a často je i pomůckou v jednáních s donátory, dárci, institucemi nebo majiteli. Většina současných kurátorů – odborných pracovníků TMB absolvovala studium muzeologie na Masarykově univerzitě v Brně, či si doplňovala vzdělání jako dříve postgraduální a nyní kombinované studium, proto můžeme navazovat na jejich teoretické znalosti. Z personálních důvodů nejsou v současné době všechny obory a sbírky, které TMB získalo v minulosti, v péči určených kurátorů, některé obory zůstávají tzv. dočasně neobsazeny. Akvizice těchto sbírek jsou pak pozastaveny, případné výjimečné nabídky akvizic jsou řešeny v zastoupení kurátory oboru tematicky souvisejících.

PŘEHLED SBÍRKOVÉHO FONDU TMB

- elektrotechnika a elektronika
- elektromotory, dynamy, alternátory, spouštěče
- energetická technika: parní stroje, lokomobily, parní turbíny a jejich součásti, modely parních strojů, vodní kola, vodní turbíny, součásti a příslušenství vodních strojů, modely vodních turbín, větrné motory
- geodetická a kartografická technika: teodolity, nivelační stroje, sklonoměry, planimetry, dalekohledy astronomické a teleskopické, části měřicích strojů, pomůcky k vytyčování úhlů, měření délek, různé druhy map, speciální atlasy
- chemická laboratorní technika: základní zařízení laboratoří, přístroje pro fyzikálně chemické měření a přístrojovou analýzu, přístroje pro kontrolu jaderného záření, modely chemických výrob a provozů
- kancelářská a reprografická technika: psací stroje, kopírovací stroje, rozmnožovací stroje
- letectví a kosmonautika: motorové letouny, větroně,
- vrtulníky, vírníky, výzbroj a výstroj letadel, letecké motory, modely letadel, letecké plakety, odznaky, mapy, výkresy, pozůstalosti významných letců
- lovecké zbraně: brokovnice, kulovnice, kulobrokové zbraně, historické zbraně, pistole, malorážky, vzduchovky, chladné zbraně, vývoj nožů
- mechanické hudební nástroje: fonografy, píšťalové, klávesové, jazyčkové hudební automatofony
- městská hromadná doprava: tramvajová vozidla, koňské, parní a elektrické trakce, autobusy, trolejbusy
- měřicí technika: přístroje pro měření rozměrů času, ohybu, tlaku, tepla, vlhkosti, množství, hmotnosti, elektrických veličin, pro zobrazení a záznam dějů, analyzátoři
- mlynářská technika: mlecí stroje, mlecí kameny, mlýnské válcové stolice, šrotovníky, sekernické nástroje, vysévací mlýnské stroje, modely větrných mlýnů, pomocná zařízení
- obráběcí stroje, nástroje a měřidla: různé druhy ručních a mechanických obráběcích strojů a jejich součásti, sady ručních a strojních nástrojů, pomůcky a měřidla používaná ve strojírenství
- optika: fotografické a filmovací přístroje a zařízení, diaprojektory, příslušenství fotografické a filmové techniky, mikroskopy světelné, elektronové
- regulační technika: měřicí, zesilovací a akční členy regulačních obvodů na elektrickém, hydraulickém
- a pneumatickém základě, kompletní regulátory
- sdělovací technika: radiopřijímače, vysílače, telegrafy, dálnopisy, magnetofony, gramofony, telefonní přístroje, televizory, speciální měřicí technika pro radiotechniku
- spalovací motory: stabilní spalovací motory, historické automobily (zvláště Z a Wikov), traktory Zetor, Wikov, motocykly, velocipedy

- strojírenská metalurgie: doklady historického železářství, modely metalurgických zařízení, litinové odlitky dekorativního a užitkového charakteru
- technika domácnosti: svítidla, mlýnky, roboty, prací, žehlicí, mandlovací stroje, šicí stroje, váhy, hodiny
- technika řemeslné výroby: nářadí, nástroje a příslušenství kovářského, zámečnického, obuvnického, řeznického, knihvazačského, dřevorubeckého, bednářského, kolářského, truhlářského, brašnářského, holičského a nožířského řemesla
- textilní stroje a zařízení: ruční a mechanické tkací stroje, přadlácké stroje, pletařské stroje, upravárenské stroje, zkušební přístroje a zařízení, vzorky textilních surovin a materiálu
- vodní hospodářství: čerpadla, zařízení vodáren, čistíren odpadních vod, modely vodních děl, zařízení pro zavlažování půdy
- výpočetní technika: jednoduché pomůcky pro výpočty, mechanické a elektromechanické kalkulační stroje, fakturační a účtovací stroje, kontrolní pokladny, děrnoštítkové stroje, samočinné počítače číslicové a analogové, konstrukční prvky a provozní dokumentace počítačích strojů a počítačů
- zdravotnická technika: rentgenové přístroje, elektrokardiografy, masážní přístroje, zařízení zubní ordinace a laboratoře
- militária: pevnostní systém jižní Morava, technika zbraňových systémů, vojenská technika
- speciální dokumenty, fotografie, filmy, stereodiapozitivy, firemní prospekty, plakáty, mapy, plány výrobních zařízení a technické výkresy
- pozůstalosti významných techniků, vědců, historiků a dalších osobností: Viktora Kaplana, Františka Píška, Vladimíra Lista, Ericha Roučky, Vítězslava Veselého, Antonína Smrčka, Josefa Sumce, Konráda Hrubana, Jaroslava Jičínského, Viléma Jičínského, Jiřího Wellnera, Leopolda Grimma, Stanislava Kratochvíla, Františka Houště, Vladimíra Bárty, Jana Krumbacha, Jana Anderleho, Zdeňka
- Zavřela atd., archivní dokumenty významných nevidomých a slabozrakých osobností (Josefa Smýkala, Jaroslava Hada, Klementa Lukeše a dalších)
- průmyslová archeologie
- slepecké pomůcky
- pracovní a ochranné pomůcky
- didaktické pomůcky, technická hračka
- celnictví

TECHNICKÉ PAMÁTKY VE SPRÁVĚ TMB

Vodní mlýn ve Slupi

Slup, 671 28 Jaroslavice, národní kulturní památka č. 8295

Rybárna ve Slupi

Slup 671 28 Jaroslavice, kulturní památka č. 6729

Železniční příměstská trať v Brně-Lišni

kulturní památka č. 10612

Kovárna v Těšanech

664 54 Těšany, kulturní památka č. 1031

Větrný mlýn v Kuželově

Kuželov, 696 73 Hrubá Vrbka, kulturní památka č. 2293

Šlakhamr v Hamrech nad Sázavou

591 01 Žďár nad Sázavou, kulturní památka č. 7028

Stará huť v Josefovském údolí u Olomučan

soubor technických památek

679 04 Adamov, Vysoká pec, kulturní památka č. 0646 umístěná v památkové rezervaci Kameňák,

kulturní památka č. 0645 umístěná v památkové rezervaci

Areál československého opevnění v Šatově

dva objekty pěchotních srubů STO MJ-S3 „Zahrada“

a MJ-S2 „Úvoz“, pět lehkých objektů vzor 37 (prozatím výpůjčka od Ministerstva obrany ČR)

SBÍRKOTVORNÝ PLÁN DLE AKTUÁLNĚ SLEDOVANÝCH OBORŮ

Mgr. Hana Bartošová

Technika domácnosti – sbírka je rozdělena na 23.20 - techniku domácnosti (celkem 1490 inv. č.) a 23.10 - techniku žehlící a prací (celkem 158 inv. č.).

Sbírkový fond 23.20 obsahuje rozličné předměty používané v domácnosti. Jedná se o dokumentaci vývoje jak pomůcek, tak i strojů a přístrojů, které běžně používaly hospodyňky v domácnosti. Dále jsou do sbírky zařazeny předměty používané v koloniálu a pohostinství. Prvním přijatým předmětem do sbírky – technika domácnosti, dle evidence Demus, je mlýnek na koření, který byl zapsán v roce 1954. Do roku 1970 se jednalo jen o mechanické strojky nebo lampy petrolejové. V roce 1970 byl zapsán do sbírky první přístroj na elektriku a to žehlička. Dá se říct, že do roku 2000 se jedná především o přírůstky mechanické a od tohoto roku pak přibývá víc elektroniky používané v domácnosti.

Co se týká techniky žehlící a prací, tak zde byl do sbírkového fondu přijat první přírůstek v roce 1970, jednalo se o mandl ruční. V následujících letech byly do sbírky doplňovány všechny druhy předmětů, které souvisely s úpravou prádla.

Ve sbírce se nacházejí předměty nejen vyráběné v Čechách, ale i předměty dovážené ze zahraničí a hojně používané v českých domácnostech od 70. let. Jedná se o přístroje z bývalé NDR a SSSR. Z českých výrobců jsou zastoupeny ve sbírce například spotřebiče firmy Moravia n. p., Skuhrov nad Bělou, Orlické strojírny, Elektropraga Hlinsko pozdější ETA, Tatrasmalt, různá malá výrobní družstva. Z brněnských podniků je to Zbrojovka Brno, firma SVET, Sfinx, Lamplota. U firmy SVET byl v roce 2014 zahájen archivní výzkum.

Prezentace sbírkových předmětů je průběžná, jednak výstavou ve stálé expozici a dále zápůjčkami do ostatních muzeí. V poslední době je to výstava v Technickém muzeu v Brně „Tajemství depozitáře“, kde jsou vystaveny předměty, které jsou zajímavé a nebyly dlouho nikde prezentovány. Za poslední dva roky se u zápujček sbírkových předmětů jedná především o předměty týkající se výroby a zpracování kávy.

Obor technika domácnosti je v menším měřítku zastoupena skoro v každém regionálním muzeu. Buďto je dokumentace prezentovaná jako oblastní bydlení nebo jako historie dokumentace výrobního podniku daného města nebo regionu. Obor Prací techniky je velmi dobře zpracována v Městském muzeu a Galerii ve Svitavách.

Sbírkový fond 02.15 řemesla – krejčovství (celkem 90 inv. č.) dokumentuje již v současné době pomalu zanikající řemeslo zakázkového krejčovství. Akvizice do fondu jsou žádoucí. Zejména se jedná o krejčovské pomůcky z krejčovských dílen a dále jde o výukový materiál používaný v učňovských školách.

Sbírkový fond 33 celnictví – je rozdělen na 33.10 oděvy (celkem 99 inv. č.), 33.20 pomůcky určené pro výkon služby (celkem 44 inv. č.), 33.30 předměty zabavené a sloužící k pašování (celkem 2 inv. č.) a 33.90 tiskoviny (celkem 5 inv. č.). Obor byl založen v roce 2009 za účelem dokumentace vývoje techniky v celní správě při kontrole převáženého zboží. Doplnění sbírkového fondu tohoto oboru je nutné a je prováděno na základě spolupráce s celní správou a převodu nepoužívané techniky. Do

fondy byly přijaty i některé předměty především celní výstroje pře rokem 1989, ty byly získány od bývalých zaměstnanců celní správy.

Sbírkový fond techniky domácnosti dokumentovalo postupně několik odborných pracovníků. Prvním byl pan ing. Jiří Císař, dále se jednalo o ing. Milan Olšanského, Mgr. Petr Nekuža, Mgr. Pavla Stöhrová, PhDr. Petra Mertová PhD., Mgr. Sylva Zouharová Dyková. Obor dokumentuje především vývoj techniky v oblasti pomůcek a přístrojů v domácnosti a obchodu.

Z větší části jsou předměty získány formou daru od veřejnosti. Velmi pozitivní je, že veřejnost neustále do muzea další předměty nabízí a to především formou daru. Většinou se jedná o návštěvníky muzea, kteří shlédli stálou expozici - Uličku řemesel.

Sbírkový fond je typově obsáhlý, rozčleněný pro snadnější orientaci na jednotlivé skupiny do seznamů dle využití (roboty, vařiče, vysoušeče, vysavače, kamna atd.)

V současné době je žádoucí doplňovat sbírkový fond o především České výrobky spotřebičů jednotlivých výrobních firem, především těch, které zanikly či postupně zanikají.

Ing. M. Břínek

Větrné mlynářství

Sbírka obsahuje jeden kompletní zrekonstruovaný provozuschopný větrný mlýn holandského typu v Kuželově, a to od roku 1973, kdy začala historie tohoto oboru v TMB. Ostatní sbírkové předměty dokumentují vývoj a historii větrných mlýnů a mlynářství v Čechách a hlavně na Moravě, kde stála v 18. a 19. století převážná část větráků. S počátky tohoto oboru je spjato jméno Ing. Libora Procházky. Sbírky také dokumentují bydlení a malozemědělské hospodaření na Horňácku jako součást expozice na větrném mlýně v Kuželově. V modelech jsou zachyceny hlavní typy větrných mlýnů. Rovněž máme podchyceny způsoby zpracování zrnin od pradávna dodnes. Sbírka obsahuje přes 200 sbírkových předmětů.

Záměr sbírkotvorné činnosti: až na výjimky lze konstatovat, že tento obor je podchycen solidně. Přesto však i nadále dochází k jeho doplňování o další artefakty, písemnou, fotografickou dokumentaci a modely. Jde o nálezy víceméně náhodné, systematickým je možno označit získávání písemných a fotografických materiálů. Výhled do budoucna : pokusit se doplnit obor 09.10 o malá domácí složení, o modely prastarých mlecích zařízení (např. římský mlýn apod.), o repliku dřevěného ručního mlýnu ze Šumic z r.1689 a pokusit se získat do sbírek a zrekonstruovat malý třelický větrný mlýnek. Zakoupení a rekonstrukce malého mlýnku bude vyžadovat náklady ve statisících (ca 200 tis. Kč), náklady na zhotovení modelů a zakoupení malých domácích složení lze odhadnout na desítky tisíc korun. V roce 2006 byla založena sekce „Větrné mlýny“ při Kruhu přátel TMB, která přispívá k rozšiřování sbírek muzea.

Letectví a kosmonautika

Obor 18 je v TMB sledován od samého počátku vzniku muzea. Až do roku 1970 procházel různými obdobími, od intenzivního sběru, až po naopak intenzivní zbavování (polovina šedesátých let 20.stol.)

se předmětů leteckého charakteru. Kvalitativní zlom nastal až s příchodem specialisty na leteckou historii Ing. Janem Krumbachem. Vše bylo spojeno s rokem 1968 a okupací Československa. Po nuceném odchodu různých specialistů ze svých míst muzea získala velice kvalitní odborníky. Od té chvíle dostala sbírkotvorná činnost jasný záměr a směr. Začaly přicházet sbírkové předměty, které již záměrně doplňovaly sbírky. Vedle dokumentace, dělů letecké techniky se podařilo získat i skutečné letouny, řada začala MiGem-19. V roce 1986 Ing. Krumbach umírá. Do TMB se podařilo získat jeho pozůstalost, tato pak tvoří základ let. sbírek. Tyto materiály se zabývají historií letectví od r.1918 prakticky dodnes. Z leteckých sbírek bylo uspořádáno několik výstav i expozice s mezinárodním dosahem. Sbírký jsou dle možností stále doplňovány vhodnými sbírkovými předměty získanými jak nákupem, tak dary i nálezy. Muzeu se podařilo získat také několik dalších skutečných letounů / řada Su a MiG, L-200 atd./ a celou řadu leteckých motorů. Sbírký obsahují přes 3500 sbírkových předmětů. Zatím poměrně málo jsou v našich sbírkách zastoupeni letečtí malovýrobci, restaurátorské firmy či opravárenské podniky. Taktéž je malé zastoupení v našich sbírkách malými dopravními letouny / nyní L-420/, ale také sportovními, turistickými letouny a větroni. Je to zčásti dáno tím, že nejsnadněji lze v této době získat vyřazované vojenské letouny.

Ve světě je situace poměrně přehledná, každý normálně fungující stát si letecký vývoj, průmysl a vše s tím související opečovává, hýčká a chrání. Letecký průmysl sebou nese nejnovější technologie, nejnovější poznatky z různých oborů. Potřeby leteckého a kosmického průmyslu nastartovaly v minulosti např. prudký rozmach vývoje a výroby výpočetní techniky atd. Jiná situace nastala v České republice po roce 1989. Nepochopení /?/ významu letecké výroby pro stát ze strany našich politiků vedlo k neuváženému rušení vývoje a výroby, k podivným prodejům leteckých továren, k jejich dodnes nevysvětlenému rozebírání bez placení a podobně. Svoji zápornou roli zde hrála i zahraniční lobby, přes níž zahraniční výrobci /s pomocí našich politiků/ likvidovali nebezpečného konkurenta.

Přes veškeré snahy zahraniční konkurence o likvidaci našeho leteckého průmyslu /viz Aero, LET Kunovice a další/, často za přispění našich nezodpovědných úplatných úředníků, letectví v naší republice nejenže neupadá, ale zvedá se z popela a rychle kráčí vpřed. Velmi dobrá technologická vybavenost našich podniků, výborné školství (ČVUT v Praze, Letecký ústav VUT v Brně atd.) vychovávající skvělé odborníky a konstruktéry tak zajistily pro naše letectví dobrou budoucnost.

České firmy, aby odolaly tvrdé konkurenci, založily roku 1997 „Asociaci obranného průmyslu ČR“, od roku 2008 přejmenované na „Asociaci obranného a bezpečnostního průmyslu ČR“. Sdružuje na 106 firem. Velmi významnou roli v asociaci hrají firmy s leteckou výrobou. Mimo asociaci existuje v ČR skoro 40 malých soukromých firem a firmiček, které se taktéž zabývají malovýrobou letadel, zvláště kategorie tzv.ultralightů /určitá váhová kategorie/, ale také údržbou, opravami a renovacemi jak stávajících letounů tak i tzv.historiků /historických letounů/. Uznávám, že zdokumentování našich leteckých podniků informacemi získanými pouze z internetových stránek (statistika, archívy apod.) není dostatečné. Je nutné získávat také jejich produkty ať už ve formě výrobku, katalogu nebo doprovodné dokumentace /výkazy, ročenky atd./. A zde nastává problém. Dokumentace současnosti není součástí muzejního ani žádného jiného zákona. Závody, podniky, společnosti a podnikatelé nejsou ničím nuceni poskytovat nutné informace, natožpak výrobky, naopak např. zákon č.101

o ochraně osobních údajů a další zákony jim umožňují tyto informace odepřít. Tudíž k dispozici mám pouze to, co se mi podařilo získat oficiálně a co často neposkytuje úplný a pravdivý obraz. A historie bez pravdy už podle mě není historie. Dále postupem času si každý z nás různým způsobem vytvoří užší kontakty s lidmi ze zájmových oblastí. K pravdivým informacím se tedy nějak dostanu, ale kontakt nechce abych ho kdekoliv uváděl /strach ze ztráty zaměstnání apod./ . Tudíž jak tyto informace ověřit z dalších pramenů a zoficiálnět ? Jak a kam je uložit, aby je někdo třeba nezneužil proti muzeu a samotným odb.pracovníkům? Dobrá spolupráce bývá s menšími podniky. Po ujištění se, že opravdu nehledáte senzaci pro Novu, se spolupráce pomalu, ale jistě rozvíjí. Postupem času musíte přesvědčit partnera, že jste spolehliví a opravdu vám jde jen o tu dokumentaci současnosti. Ty podniky, které mají co skrývat a mají obavy, abyste nevytáhli i třeba omylem něco na světlo, vás pak většinou slušně, ale nekompromisně vypoklonkují. A nastává mravenčí práce, zkusit proniknout jiným způsobem. Ne vždy se to však povede. Jedna cesta by tu však dle mého názoru mohla být. Zkusit přes vstřícné a úspěšné podniky prorazit tuto bariéru. Spolupráce je možná přes propagaci těchto podniků, vydávání společných publikací, výstavy apod. Ostatní se možná později přidají. Je to dlouhodobá záležitost a i finančně náročná, ale schůdná. Bohužel jsem došel k přesvědčení, že dokumentace současnosti opravdu zůstává našim těžkým břemenem, větší pomoc od státu ať už ve formě zákonů či financí nedostaneme a musíme se s ním vyrovnat sami.

Mgr. Marie Gilbertová

Řemesla

Sbírka je zaměřena na dokumentaci vývoje vybraných řemesel v regionu Moravy s Slezska v 19. a 20. století. Pro budování oboru byly významné akvizice od soukromých majitelů řemeslnických pomůcek a také spolupráce s dobrovolnými externími pracovníky. Dále se na tvorbě sbírky podíleli také VÚT Brno, VŠZ - lesnická fakulta Brno, Průmyslová škola strojní Brno – Sokolská. Vedle TMB je podobně zaměřena též sbírka Etnografického ústavu MZM, Muzea města Brna či Muzea Brněnska; podobné sbírky jsou přítomny v řadě regionálních muzeí. Sbírka je důležitá pro dokumentaci historie regionu ale i Brna a jeho okolí. Z návštěvnického pohledu patří řada podoborů k atraktivním – holič a kadeřník, zámečník, knihvazač, kovář. Ty jsou také vystaveny v expozicích TMB. Do roku 2011 byla její kurátorkou PhDr. Petra Mertová, Phd.. Obsahově je největší podsbírkou je 02.05 – Dřevorubec, hojně zastoupenými obory jsou také řezník, knihvazač a holič. Nejmenšími podsbírkami jsou 02.13 Měditepec, 02.14 Koželuh, 02.19 Perleťářská dílna (po 2 inv. číslech).

Problematickým momentem při akvizici je duplicita mnoha pomůcek, které používali řemeslníci řady odvětví (hoblík, kleště, kladiva apod.) S tím souvisí snaha po tom, aby se neobjevovaly stejné pomůcky ve dvou a více sbírkách a také podchycení typických představitelů jednotlivých odvětví.

Sbírkovým předmětům vyhovují podmínky ve stávajících depozitářích TMB, protože převažujícími materiály jsou dřevo a kov.

Koncepce sbírkotvorné činnosti pro obor Řemesla 02 pro roky 2015 až 2021 bude stále sledovat formu práce vytyčenou již předcházejícími kurátory, a to ve smyslu:

a/ záchrana typických strojů v jejich původním provedení jako celku

b/ výběr typických a funkčně podstatných jednotek a částí strojů, a to v případě, že do sbírek TMB nelze zajistit celé stroje;

c/ dokumentace součástí, které nelze do sbírky TMB získat a dokumentují vývoj řemesla

d/ uchovávání vzorků surovin a výrobků, nezbytných pro pochopení řemesla

Sbírkový fond oboru Řemesla 02 je poměrně rozsáhlý a akviziční činnost bude směřovat i nadále k doplnění chybějících celků. Navrhuji tedy, aby akviziční činnost v letech 2015-2021 byla zaměřena, dle obsahu sbírkového fondu, na získání chybějících předmětů do těchto celků:

02. 02 Řemesla – zámečnický: Akvizice do fondu budou voleny velmi střídavě, pouze pro doplnění chybějících pomůcek. Fond je již téměř ucelený, žádoucí je získání různých zámečnických kladiv nebo šablon.

02. 03 Řemesla – rezník, 02. 04 Řemesla – obuvník, 02. 05 Řemesla – dřevorubec, 02. 08 Řemesla – kolář, 02. 11 Řemesla – truhlář, 02. 12 Řemesla – holič: Akvizice do fondu budou voleny velmi střídavě, pouze pro doplnění chybějících pomůcek. Fond je již prakticky ucelený. 02. 06 Řemesla – knihvazač: akvizice do fondu budou voleny velmi střídavě, pouze pro doplnění chybějících pomůcek, jako např. razítek, literek, liteřiny, hoblíků či nožů. Fond je již prakticky ucelený. 02. 07 Řemesla – bednář: Akvizice do fondu budou voleny velmi střídavě, pouze pro doplnění chybějících pomůcek, např. paliček, kružidel, mír, pák na zátky apod. 02. 09 Řemesla – sedlář: Akvizice do fondu jsou žádoucí. Zejména bude akvizice zaměřena na získání polotovarů, forem, hřebíků, kladiv, řezáků, pil či nožů. Fond není ucelený, a proto doporučuji i akvizice koupí. 02. 10 Řemesla – brašnář: Akvizice do fondu jsou žádoucí. Zejména bude akvizice zaměřena na získání přezek, kladiv, řezáků či nožů. Fond není ucelený a proto doporučuji i akvizice koupí s přihlédnutím k obsahu fondu 02.09 sedlář, neboť se jedná se o příbuzné obory. 02. 13 Řemesla – měditepec: Akvizice do tohoto fondu budou vítané, zejména kladívka, šablony, kovadlinky, nůžky, kleště apod. Nepředpokládá se však získání velkých celků. Řemeslo je již prakticky mrtvé. Podobné pomůcky využívá i kovář (kurátor: PhDr. Petra Mertová, PhD). 02. 14 Řemesla – koželuh: Akvizice do tohoto fondu budou vítané, nepředpokládáme však získání velkých celků, řemeslo je již prakticky mrtvé. 02. 17 Řemesla – pekař (není obsazen inv. čísly). Fond nebude obsazen. Předměty k tomuto odvětví budou řazeny k fondu 02.18.

02. 18 Řemesla – cukrář: akvizice do fondu jsou žádané. Doporučuji akvizici zaměřit na vyhledávání strojů také z výroby bonbónů, žvýkaček, čokolády, sušenek, zákusků, dortů apod., také vyhledávat vybavení cukráren a kaváren. Tento fond by mohl být výhledově zajímavý pro případnou expozici či výstavu. 02. 19 Řemesla – perleťářská dílna: doporučuji dopracovat inventární karty, rozepsat hromadné inv. číslo na jednotlivé kusy, případné akvizice řídit po průzkumu fondu pouze k doplnění chybějících pomůcek. Z tohoto důvodu nedoporučuji akvizice koupí.

Jako důležité vidím i potřebu po shromažďování do sbírkového nebo knihovního fondu také statistických ročenek, diplomů, ocenění z výstav, vzorníků, předloh, výrobků, fotodokumentace objektů a technologie apod.

Mgr. Eliška Hluší

Slepecké pomůcky a dokumentace slepecké historie

Sbírky oddělení dokumentace slepecké historie byly do TMB začleněny v souvislosti s převodem bývalého Slepeckého muzea v roce 2000 pod správu muzea (jako samostatné oddělení) a tvoří je v převážné míře různorodé pomůcky pro nevidomé a slabozraké a jejich vzdělávání. Jsou rozčleněny do několika tematicky ucelených celků, např. pomůcky pro psaní, čtení, matematiku, zeměpis, hudební výchovu. Další část sbírky představují doklady pro provozování řemesel typických pro nevidomé a slabozraké v minulosti, z nichž některé jsou rozsahem a kompletností zařazeny do celků – dílen, např. dílny, kartáčnická, ladičská i košíkářská. Součástí sbírky je rovněž rozsáhlá knihovna pro nevidomé a slabozraké s publikacemi v různých typech písma, např. v reliéfní latince, případně audiozáznamech. Předměty oboru jsou vystaveny v expozici Kultura nevidomých, některé exponáty jsou zpřístupňovány formou dočasných a putovních tematických výstav. Pozornost je věnována získávání pomůcek, které dosud ve sbírce nejsou zastoupeny, speciálním dokumentům a novým typům haptických pomůcek.

Ing. T. Kocman

Městská hromadná doprava

Součástí sbírky oboru MHD je celkem 100 vozidel MHD, z toho je 66 kolejových a 34 silničních. Kostru sbírky tvoří prakticky kompletní řada brněnských tramvají od vlečného vozu koňky z roku 1876, přes unikátní parní tramvajovou lokomotivu "Caroline", až po šestinápravový člankový vůz moderní koncepce typu K2 z roku 1977. Z celkového počtu 66 vozů bylo 28 vyrobeno před rokem 1920. K nejcennějším exponátům tohoto období bezesporu patří tři vlečné vozy parní tramvaje pocházející z let 1884, 1890 a 1897, elektrický motorový vůz č. 10 z roku 1899, elektrická lokomotiva č. 1 dráhy Ostrava – Karviná vyrobená vagonku Graz v roce 1908, souprava lázeňské dráhy z Trenčianské Teplé vyrobená v Maďarsku v letech 1909 a 1911, motorový vůz dráhy Bratislava - Vídeň z roku 1912, motorový a vlečný vůz Slezských zemských drah postavené Kopřivnickou vozovkou. Ve sbírce historických vozidel MHD nejsou pouze motorové a vlečné vozy osobní dopravy, ale i lokomotivy, nákladní vozy, montážní vozy pro opravy trolejového vedení a další speciální vozidla. K nejzajímavějším technologickým vozidlům patří kropicí tramvaj z roku 1928. Čtyři osobní železniční vozy pocházejí z dráhy Brno-Líšeň a Svinov – Kyjovice Budišovice a reprezentují provoz na příměstských tratích, které byly posléze včleněny do tramvajové sítě. Jednotlivé tramvajové provozy jsou ve sbírce Technického muzea v Brně zastoupeny následujícími počty exponátů: Brno - 33, Praha - 5, Ostrava - 13, meziměstské dráhy v ostravském regionu - 7, Olomouc - 1, Jablonec - 2, Bratislava - 2 a dráha v Trenčianské Teplé - 3. Silniční vozidla MHD jsou zastoupena celkem 11 trolejbusy, 14 autobusy, 3 autobusovými vlekly a 6 technologickými vozidly. Je tak dokumentována produkce trolejbusů Škoda, Tatra a autobusů (Praga, Škoda, Karosa) v období let 1941 až 1996. K zajímavým exponátům této skupiny patří nejstarší dochovaný trolejbus Škoda 3Tr z roku 1941, který zahajoval

trolejbusový provoz v Plzni, prototyp trolejbusu Tatra 401 z roku 1958, autobusy Škoda 706 RO a Praga RND z roku 1949. Trolejbus Škoda T11 a autobus Karosa ŠM11 představují první nezdařený pokus o unifikaci autobus – trolejbus. Lze konstatovat, že kolekce vozidel MHD ve sbírkovém fondu Technického muzea v Brně je plně srovnatelná s ostatními evropskými tramvajovými muzei. Nejde tu jen o historickou hodnotu jednotlivých konkrétních exponátů. Většina známých muzeí se buď zaměřuje jen na vybraný tramvajový provoz (podniková muzea Praha, Vídeň), takže podrobně dokumentují svými exponáty vývoj vozidel daného dopravního podniku (a tedy většinou i určitého výrobce), neumožňují však vzájemné srovnání. Druhý extrém pak představují muzea, která sbírají vozidla prakticky z celého světa (i když místní exponáty většinou převažují), a tak je obtížné v takové sbírce vysledovat historický vývoj vozidel určitého provozu. Při vytváření sbírkového fondu oboru MHD v Technickém muzeu v Brně byly jednotlivé exponáty vybírány tak, aby byl pokud možno dokumentován historický vývoj na sledovaném území, tedy v rámci bývalého Československa. I když se samozřejmě mnoho cenných vozidel již nepodařilo zachovat, dává tato sbírka ucelený obraz vývoje konstrukce vozidel MHD v České republice.

Dosavadní záměr sbírkotvorné činnosti – pokračovat v dokumentaci vývojových řad tehdy monopolních výrobců vozidel MHD – ČKD vagónka Tatra Smíchov, Škoda Ostrov, Karosa Vysoké Mýto do roku 1989 byl již prakticky naplněn. V následujícím období je již nutno zaměřit sbírkotvornou činnost na dokumentaci nových trendů nastupujících v konstrukci vozidel MHD po roce 1990. Toto období je charakterizováno postupným přechodem od monopolních výrobců ke dnes fungujícím firmám. Mezi nové výrobce vozidel se v posledních 20 letech zařadily např. Škoda Transportation, EKOVA, ČKD PRAGOIMEX (tramvaje, trolejbusy), Iveco, SOR Libchavy, Tedom Třebíč, Solaris Bolechovo. Vzhledem k delší životnosti tramvají bude sbírkotvorná činnosti nadále zaměřena spíše na silniční vozidla. Trolejbus 14Tr01, který již je ve sbírce Technického muzea, by mohl být doplněn též článkovou verzí Škoda 15Tr v modernizovaném provedení. Po zastavení vývoje unifikované řady vozidel MHD se konstrukce ve Škodě Ostrov zaměřila na vývoj vlastního, již nízkopodlažního trolejbusu s typovým označením Škoda 21Tr (sólo vůz) a Škoda 22Tr (kloubový trolejbus). Sériové trolejbusy těchto typů byly vyráběny v letech 1997 až 2004. Vzhledem k tomu, že již v roce 2006 byl do sbírky oboru MHD zakoupen prototyp autobusu Škoda 21 Ab se shodnou karosérií jako sólo trolejbus, nabízí se výhledově uchování kloubové verze 22Tr, přičemž brněnské trolejbusy evid. č. 3607-3608 z roku 2004 jsou prakticky poslední vozy vyrobené ve Škodě Ostrov před zastavením výroby. Tradiční značka Karosa se stala součástí koncernu Iveco a k 1.1.2007 v podstatě zanikla. Posledním typem s touto značkou se tak staly autobusy B951E a kloubové B961E. Pro provoz MHD jsou nadále dodávány nízkopodlažní autobusy Citelis. Zanikla též značka Ikarus, přičemž poslední, též již nízkopodlažní, autobusy Ikarus 412 byl již do sbírek TMB zařazen. Vývojovou řadu autobusů Ikarus by bylo vhodné doplnit i o nejstarší u nás v MHD provozovaný typ, Ikarus 620. Existuje několik vraků bez motoru, jediné dva vozy se zachovaným hnacím agregátem a dalšími díly nutnými pro renovaci je v majetku Ing. Škrny z Písku. Požadovaná cena na za nerenovovaný autobus je v současnosti 200 000,- Kč, což odpovídá metodice oceňování zpracované NTM. Novým tuzemským výrobcem se naopak stal SOR Libchavy, kdy v MHD jsou provozovány především autobusy SOR BN12, NB12 a NB18. V některých DP se uplatnily i polské autobusy Solaris (Ostrava, Olomouc,

Plzeň). Z hlediska výhledu sbírkotvorné činnosti lze uvažovat např. o budoucím uchování následujících typů autobusů:

- Karosa B931 série evid. č. 7419-7474 DP Brno
- Citybus série evid. č. 7601-7630 DP Brno
- SOR BN12
- SOR B9,5
- Solaris SU12 nebo SU15

Splnění nastíněného záměru je otázka několika příštích let a bude záviset především na možnostech zajištění dostatečného depozitního prostoru. V současnosti byl DP Ostrava písemně požádán o předání třinápravového autobusu Solaris Urbino 15 evid. č. 7601, osloven bude DP města Brna se žádostí o předání trolejbusu Škoda 15Tr evid. č. 3501 a výběr vhodného autobusu Karosa B931. S ČSAD Uherské Hradiště bude zahájeno jednání o možném převzetí autobusu SOR B 9,5. Dojednáno je též s Ing. Škrnou odkoupení vyřazeného autobusu Ikarus 630 z roku 1967 v okamžiku, kdy budou na nákup uvolněny prostředky z rozpočtu TMB.

Ing. Martin Kroužil

Slévárenství

Sbírka Slévárenství v Technickém muzeu v Brně se začala realizovat v sedmdesátých let 20. století. Jedná se o předměty z železných a neželezných kovů vyrobených slévárenskou technologií v brněnských a okolních slévárnách v 19. a 20. století. Sbírkou tvoří jak předměty uměleckého charakteru, tak běžné průmyslové odlitky včetně slévárenského nářadí a dalších pomůcek. Sbírkový fond spravovali pánové Červinka Vlastimil, Klement Pavel a v současné době Kroužil Martin. Hlavním zdrojem sbírkové činnosti je realizace pomocí Nákupní komise TMB, dary původních vlastníků a vlastní výroba v Kovolitecké experimentální dílně TMB. Sbírka dokumentuje staré řemeslo zpracování kovů.

Do sbírky jsou zahrnuty předměty a materiály spojené se slévárenskou technologií. Sbírka je členěna dle následujícího klíče:

1. Odlitky z litiny průmyslového a užitkového charakteru (litinové nádoby, tzv. městská litina – lavičky, sloupy, apod.)
2. Odlitky z litiny uměleckého a dekorativního charakteru (plakety, plastiky, kamna, hřbitovní kříže, zrcadla, svícny, apod.)
3. Př.: plastika Apollon v nadživotní velikosti, náhrobní kříže z Blanenska, plakety K. Korschanna, plastiky - aut. Fr. Hořava, Fr. Úprka
4. Odlitky z oceli (plakety, těžítka, vzorky ocelí, strojní součásti, ...)
5. Odlitky z neželezných kovů, tj. mosaz, bronz, hliníkové slitiny apod. (plastiky, plakety, talíře, zrcadla, vázy, cínové figurky, zvony, kopie bronzových nálezů, apod.)
6. Př.: *bronzová jezdecká plastika Evžena Savojského, zinková plastika Amazonky na koni v boji s panterem, , Studium tváře Sv. Václava – aut. J.V. Myslбек, , plastiky – aut. V. Makovský, předměty ze soukromé sbírky Fr. Piška, a další*

7. Formy a formovací materiál
8. Metalurgie (feroslity, legury, slévárenské nářadí)
9. Slévárenské modely a šablony pro formování (dřevěné, sádrové, kovové)
10. Technologie formování (nářadí a nástroje)
11. Technologie odlévání (slévárenské pomůcky)
12. Technologie uvolňování a čištění odlitků
13. Slévárenské stroje a zařízení
14. Ostatní (fotodokumentace, výkresy, apod.)

Podstatná část sbírky je z litiny vyrobené na Blanensku či v Brně na přelomu 19. a 20. století. Další skupinou jsou odlitky vyrobené z neželezných (dříve tzv. barevných) kovů ve 20. století. Modelové zařízení bylo často kopírováno, proto určení bližší regionální lokace je dnes poměrně obtížné.

Část předmětů byla vyrobena v Kovolitecké experimentální dílně TMB.

Uložení předmětů sbírky vyžaduje standardní režim, tj. optimální teplotu, vlhkost, zabezpečení proti prachu a manipulaci nepověřenou osobou.

Záměr sbírkotvorné činnosti:

Rozšíření sbírky v rámci sbírkotvorné činnosti bude směřováno do několika oblastí:

Městský mobiliář.

Funerální litina.

Zvonařství.

Chladné a příp. palné zbraně, jejichž části byly vyrobeny odlitím (možnost vlastní výroby).

Příležitostný nákup předmětů doplňujících a tím zhodnocujících sbírkový obor.

Získané předměty budou využity v rámci stálé expozice Kovolitectví v budově TMB případně budou zařazeny jako součást putovních výstav.

Pro získané nové předměty (koupě, dar, vlastní výroba) je nutné zajistit odpovídající depozitární režim.

Depozitář v Židenicích je již nevyhovující, resp. zaplněn, chybí volná kapacita.

Bohužel, s ohledem na výstavní účely, se dnešní odlitky vyrábějí pouze s ohledem na funkčnost a nikoli k estetickému zážitku či potěšení oka. Dřívější „umělecké“ slévárny charakterizované fortelnou prací formířů a slévačů dnes téměř zcela nahradily robotizované odlidštěné provozy na výrobu stotisícových sérií „nevzhledných“ součástek pro automobilový průmysl.

Ing. J. Macek

Silnoproudá elektrotechnika

Sbírka Silnoproudé elektrotechniky čítá k dnešnímu dni na 360 ks sbírkových předmětů trojrozměrných a 2443 přírůstkových čísel v podobě 14.90 – výkresy a plány. První přírůstky čítají dokumentaci elektromotorů a dynam brněnských firem BARTELMUS-DONÁT a JANÍK. Postupně pak přibývá dokumentace značek SVET-ŽIDENICE, MEZ, RADIOMOTOR GRÜN WALD, KUTTA a spol., firmy SIEMENS, SCHUKERT, SOUSEDÍK.....i v podobě rozsáhlé dvourozměrné dokumentace z pozůstalosti. Z pozůstalostí pak jmenujme hlavně brněnského profesora Vladimíra LISTA, který nám zanechal velký odkaz ze své práce. Současný trend dokumentace vyžadoval rozčlenění na 13 sekcí, které budou dále rozvíjet tento obor. A sice sekce ELEKTRICKÉ STROJE, TRANSFORMACE,

PŘENOS ENERGIE, ROZVODY, MĚŘENÍ, MAGNETISMUS, TECHNICKÁ ELEKTROSTATIKA, SVĚTELNÉ ZDROJE, TRAKCE, TERMOELEKTŘINA, ENERGIE SLUNCE, ENERGIE VĚTRU, ENWERGIE ATOMOVÁ.

Do budoucna plánuji rozšířit již stávající spolupráci s TSB /Technické sítě Brno/. Dále chci navázat kontakt s firmami ABB, AXIMA, ČEZ, ČKD, EoN, ESB /Energetické strojírný Brno/, ELEKTROKOV, ELEN BRNO, EM BRNO, MATA ELEKTRA, OEZ LETOHRAD, MEZ NEDVĚDICE, RIETER CZ, RWMO, TESLAMP, KOPOS. Pro nově vznikající průniky optoelektroniky i do silové elektřiny a nejen jí je zajímavým podnětem, založení podoboru sbírky, která by mapovala osvětlovací techniku v automobilovém průmyslu, který má u nás v ČR dlouholetou tradici a vyrábí se u nás pro naše a zahraniční vozy osvětlovací panely – PAL ve Velkém Meziříčí, patří také k adeptům na spolupráci. Toto odvětví můžeme směle nazvat globálním trendem.... Důraz v tezauračním přístupu by měl být kladen především na progresivní obory, které jsou v dnešní moderní době diskutovány jako ekologické zdroje – Termoelektřina, Energie slunce, Energie větru, Energie atomová a s tím související přenosy a rozvody.

Slaboproudá elektrotechnika

Sbírka Slaboproudé elektrotechniky – původní název oboru Sdělovací technika obsahuje z počátku sbírkotvorné činnosti rozhlasové a televizní přijímače. Z rozhlasových přijímačů je nejpočetnější řada „rádíl“ značek TELEFUNKEN a PHILIPS. Tu doplňují první „krystalky“ a přijímače brněnských firem IRON, MARKOFON a REL. Vedle tohoto „gró“ sbírky se postupně penzum trojrozměrných sbírkových předmětů rozrůstalo o telefony a další přístroje z podoboru Telekomunikací. Dalšími sbírkovými předměty, které již dnes tvoří ucelené typové řady jsou kromě televizních přijímačů gramofonové přístroje, magnetofony a hudební skříně. Postupně pak vzniká řada přístrojů dokumentujících profesionální rozhlasovou a televizní techniku. V poslední době pak sbírka obsahuje přírůstky z podoboru optoelektroniky a to jak ve zvukové tak i obrazové lince. Dnes již na 1 500 ks sbírkových předmětů vyžaduje rozčlenění na 8 sekcí a to sekce OBRAZU, ZVUKU, ZÁZNAMU, TELEKOMUNIKACE, OPTOELEKTRONIKY, MODELŮ, UČEBNÍ POMŮCKY a RŮZNÉ. Obor nově pojmenovaný na Slaboproudou elektrotechniku zasahuje svými sbírkovými předměty – výrobky do skoro všech vedlejších výrobních skupin, které dokumentuje řada stěžejních oborů kolegiálních kurátorů od automobilové elektroniky až po letectví. Dalšími adepty na spolupráci, která by měla vyústit získáním výrobních vzorků a jejich zařazením do sbírek jsou například tyto firmy - MATAELEKTRA, KOVOPLAST CHLUMEC nad CIDLINOÚ, WEPS, s.r.o., ELEN BRNO, SEV-LITOVEL, s.r.o., AQ a dalších, které svým sídlem patří do moravského regionu. Kromě získaných „vzorků“ by měla ruku v ruce vzniknout i drobná prezentace ať už formou vydané publikace nebo menší výstavy. Především těmito výstupy lze zviditelnit naši snahu o dokumentaci.

Koncepce – plán sbírkotvorné činnosti v oboru Slaboproudá elektrotechnika vychází z charakteristiky oboru 15.00. Dvourozměrná dokumentace zařazená do podoboru 15.90 – zatím čítá na 20 (dvacet) inventárních čísel se bude v následujících letech rozrůstat o další přírůstky. Bude se jednat o sběr návodů a manuálů ke stávajícímu sbírkovému fondu evidovanému pod číslem 15.00 - ...a čítajícímu

dnes na 1 400 inventárních čísel. V podoboru 15.90 by se měly objevit i další dvourozměrné exponáty jako plakáty, reklamní tabule a dobové fotografie.

Obor 15.00 je členěn do 8-mi sekcí. V příštích pěti letech by měla být stávající sbírka doplňována o předměty, které jsou ve stávající struktuře zastoupeny málo nebo vůbec. Jde především o Studiovou techniku z oblasti záznamu obrazu a zvuku, Přijímače do motorových vozidel, Průmyslovou vysílací a přijímací techniku, z Telekomunikační techniky Signalizace, Telematika a Optoelektronika, která má zastoupení v Optické komunikaci. Dále pak Optoelektronika vymezená záznamem obrazu a zvuku, snímacími a zobrazovacími systémy. Absenci Modelů a Učebních pomůcek bude možné v následujících letech také nahradit dalšími přírůstky. Ze sekce Různé je možné preferovat Osvětlovací techniku, která má však také zastoupení v Technice domácnosti a Silnoproudé elektrotechnice.

V ostatních případech – viz. níže – Charakteristika oboru 15.00 by bylo na místě u různých větví v jednotlivých sekcích další sběr utlumit. Zejména by se mělo jednat o Televizní a Rozhlasové přijímače. Další mapování historie těchto dvou větví ze sekce OBRAZ a ZVUK by pak přešlo do formy dvourozměrné dokumentace.

Mgr. O. Merta

Archeologické materiály nekovové a kovové

Sbírka obsahuje hmotné doklady výrobních technik a technologií získaných archeologickými metodami, zabírající časový úsek od jejich poznání po období průmyslové revoluce. Je dělena na skupiny: archeologické materiály nekovové 02.00 a archeologické materiály kovové 02.01. Zvláštní zřetel je kladen na dokumentaci železářství a zpracování nerostných surovin (vápenictví, cihlářství, sklářství), především z období raného středověku. Je to dáno specifikou regionu jižní Moravy, v němž byl archeologickým výzkumem zjištěn a zkoumán největší dosud známý raně středověký těžebně hutnický revír na území západních Slovanů (rudonosná střední část Moravského krasu). Z těžby archeologické oblasti čerpá i část archeologické sbírky v Muzeu Blansko; podsbíрка TMB je záměrně směřována spíše technicky k dokumentaci poznání vývoje techniky a technologií a to v širším územním i časovém rozmezí.

Sbírka je obecně zaměřena na jižní Moravu se zvláštním zřetelem na oblast Moravského krasu a Vysočiny, v návaznosti na archeologické výzkumy a průzkumy a na expozice v muzejních objektech Technického muzea (Stará huť u Adamova a Šlakhamr u Žďáru nad Sázavou).

Záměr sbírkotvorné činnosti

Zvláštní pozornost bude věnována doplňování dokumentace železářství a zpracování nerostných surovin, spojená se získáváním dokladů nejstarší těžební činnosti. Hmotné doklady jsou průběžně doplňovány v návaznosti na terénní sběry a výzkumy. Podsbíрка proto nemůže a nebude nikdy zcela uzavřena.

Cílem sbírkotvorné činnosti je doplňování hmotných dokladů a jejich zpracovávání pomocí metod exaktních věd vedoucí k získání co nejkomplexnějších poznatků vývoje v uváděné oblasti. K tomu

slouží mimo spolupráce s dalšími zainteresovanými institucemi zejména provádění experimentálních taveb železa v rekonstrukcích malých hutnických pecí, jejichž pozůstatky byly nalezeny při archeologických výzkumech. V této problematice dochází k mezinárodní spolupráci ve formě pořádání specializovaných workshopů či při prezentaci nejstaršího železářství v Moravském krasu (otevření naučné trasy v rámci mezinárodního projektu Středoevropská cesta železa).

Hutnictví

Sbírka zahrnuje hmotné doklady sběrů a akvizicí různých typů železářské výroby (hutnictví, kovářství, hamernictví) s přihlédnutím k objektům ve správě TMB (Stará huť u Adamova, Šlakhamr) a jsou též dokumentovány výrobní experimenty a jejich výsledky.

Kromě trojrozměrných předmětů je soustřeďována obrazová a plánová dokumentace výrobních objektů a zařízení, výrobní prospekty, odborné články a další materiály. Regionálně se jedná zejména o region jižní Moravy se zvláštním zřetelem na oblast Moravského krasu a Vysočiny. Sbírkové předměty jsou prezentovány v těchto expozicích v hlavní budově TMB, ve Staré huti u Adamova a na Šlakhamru. Většina sbírkových předmětů byla získána koupí ze zaniklých dílen (kovárna J. Kaluži z Brna-Králova Pole, hamr J. Zíky v Podhůří u Nepomuku a hamr Mostky u Kaplice) a jsou využívány ve výše uvedených expozicích a instalacích.

Záměr sbírkotvorné činnosti

Záměrem je zachytit doklady zanikajících výrobních činností, které nenávratně mizí a nejsou často dokumentovány. Tento soubor není ukončen a jeho náplň se stále vyvíjí v závislosti na společensko ekonomických změnách.

Pozornost bude věnována dokumentaci období industriální revoluce a obdobím důležitým pro rozvoj průmyslu se zřetelem k brněnské průmyslové oblasti. Tyto aktivity budou využity k obměnám již existujících expozic, či při budování nových.

Potravinářské stroje – vodní mlýny

Sbírka obsahuje 214 inventárních čísel a je v podstatě vázána na objekt vodního mlýna ve Slupi. Zde je rozsáhlá expozice mlynářství s doklady zpracování obilnin od středověku po osmdesátá léta 20. století, předměty vztahující se k historii budovy a čtyři kompletní výrobní technologické celky. Jedná se o obyčejné mlýnské složení, kašník, americká (umělecké) mlýnské složení se dvěma dvojicemi mlecích kamenů, výtahy a hranolovými vysévači a periodický válcový mlýn se třemi válcovými stolicemi, loupačkou, váhou, čistícími stroji, vysévači a výtahy. I když v současné době stále dochází k přestavbě bývalých mlýnů na objekty jiného účelu a jejich zařízení je nabízeno, není možné pro nedostatek vhodných depozitárních prostor tyto nabídky, až na výjimky, akceptovat.

V podsbírcce jsou předměty pocházející většinou z území Moravy, část velkých zařízení potom ze zátopové oblasti Dalešické přehrady. Ve sbírce jsou kromě výrobků řemeslných zastoupeny i výrobky českých a moravských firem (Breitfeld-Daněk, Jos. Prokopa synové, Karel Moravec, Leopold Kašpar, Hübner a Opitz, Jeřábek, Union, TMS) a válcová stolice

švýcarské firmy F. Wegman. Součástí sbírky je i stroj na ostření válců válcových stolic a plynosací motor, či benzínový motor jako příklad alternativního zdroje pohonu mlýnů.

Jestliže stále dochází k přestavbám objektů vodních mlýnů na jiné objekty, je možné doplňovat sbírku o další jednotlivé předměty, které ji mohou vhodným způsobem rozšířit. Varieta jednotlivých typů čistících, mlecích, vysévacích a dopravních strojů a jejich technických řešení je velmi široká, stejně jako počet již neexistujících výrobců, je tedy možné a žádoucí sbírku dále rozšiřovat, i když stroje již nemohou být z prostorových důvodů umístěny ve vodním mlýně ve Slupi. Bylo by vhodné získat například diskový carter či detacher, jež nejsou ve sbírce vůbec zastoupeny.

Mezi další předměty, jimiž by bylo vhodné sbírku doplnit, patří nářadí pro údržbu strojů, ostření kamenů, kartáče pro mlýnské stroje, plombovací kleště, transmisní součástky, mlýnské laboratorní přístroje a další nezbytné „drobnosti“ přítomné v každém mlýnském provozu. Velmi významnými přírůstky jsou katalogy jednotlivých výrobců a jejich reklamní prospekty.

Žádoucí by bylo i doplňování plánů mlýnských provozů, zástavby strojů i historické fotografie.

Případné akvizice rozměrných strojů jsou limitovány mimo finančních požadavků nabízejících zejména nutností komplikované demontáže strojů v místě. V současné době již také nedostačuje kapacita deponitárních ploch a je nutné pro další akvizice sbírky vyčlenit volné i regálové plochy.

Vodní stroje a motory – vodní kola

Sbírka obsahuje 10 inventárních čísel a je rozdělena na dvě části, kde jsou modelová vodní kola instalovaná v expozici vodních motorů s modely pocházejícími z původní Expozice vodní energetiky v bývalém působišti na Josefské ulici v Brně.

Záměr sbírkotvorné činnosti

Mimo případného získání modelů či relikvií vodních kol konstrukce Sagebien či Poncelet není uvažováno o dalším rozšiřování podsbírky, neboť prostorová dispozice Expozice vodních motorů, pro niž byly modely vodních kol původně vytvořeny, neumožňuje instalaci dalších rozměrnějších funkčních modelů.

Vodní stroje a motory – vodní turbíny

Sbírka obsahuje 164 inventárních čísel. Mezi největší sbírkové předměty patří stroje instalované v expozici Vodních motorů v hlavní budově TMB, jimiž jsou reprezentanti Peltonových, Francisových a Kaplanových turbín (menších strojů). Dalšími artefakty jsou součásti jednotlivých strojů, např. lopatky oběžných kol, či jejich regulátory. Významnými jsou doklady práce v Brně působícího Viktora Kaplana, nejvýznamnějšími potom originály plechových šablon pro výrobu lopatek oběžných kol zkušebních turbínek, lopatky oběžných i rozváděcích kol a skleněné savky těchto modelových strojů.

Záměr sbírkotvorné činnosti

Ve sbírce nejsou zastoupeny starší konstrukce vodních turbín – stroje typu Girard či Schwammkrug. Tyto typy by bylo vhodné pro získání ucelenější vývojové řady získat, jejich akvizice je však limitována technickými aspekty – náročná montáž, transport a problematické uložení. Sbírkový fond TMB neobsahuje ani rozměrnější Peltonovy, Francisovy a Kaplanovy turbíny, či alespoň jejich oběžná kola. Zde by nečila potíže demontáž, neboť by je bylo možné získat pouze při výměně za nové stroje, avšak i pouhý transport takového nadrozměrného nákladu a jeho uložení je mimo současné možnosti našeho muzea.

Vodní stroje a motory – dokumentace

V podsбірce je zařazena fotografická dokumentace výroby a instalace vodních turbín, prospekty výrobců, diapozitivy zachycující průběh oslav 100. výročí narození Viktora kaplana a několik kusů odborné literatury.

Záměr sbírkotvorné činnosti: podsбірku bude vhodné dále rozšiřovat o historické fotografie, historické i současné prospekty výrobců vodních turbín a další dvourozměrné dokumenty vážící se ke konstrukci a výrobě vodních turbín, zejména regionálních výrobců (tedy firem I. Storek a ČKD Blansko)

Vodní stroje a motory – přečerpávací elektrárny

Podsбірka je tvořena Atlasem přečerpávacích elektráren zpracovaným prof. F. Kohnem.

Záměr sbírkotvorné činnosti. Jedná se o uzavřenou sbírku.

Parní stroje a motory

Sbírka zahrnuje převážně stroje vyrobené v moravském regionu na přelomu 19. a 20. století v období největšího rozmachu výkonných parních strojů a používání prvních parních turbín. Obsahuje čtyři velké ležaté parní stroje různé konstrukce, zemědělskou parní lokomobila, jednu z prvních Parsonsových přetlakových parních turbín vyrobených v Evropě, části velkých strojů, menší parní stroje a turbíny, jejich modely, systémy regulace, rozvodu páry a mazání, kotelní armatury, měřící přístroje a nástroje a funkční názorné řezy a modely. Velká část podsбірky, zejména velkých strojů, řezů a modelů je prezentována v expozici TMB Parní motory. K nejstarším patří model vahadlového parního stroje LUZ z roku 1824, vyrobený ve Šlapanicích v továrně, ze které později vznikla První brněnská strojírna. Unikátní je také již zmíněná Parsonsova turbína z roku 1904, jedna z mála prvních strojů tohoto typu které se dochovaly. Podsбірka obsahuje dále více než 1000 ks unikátních výkresů parních strojů a zařízení z 19. a počátku 20. století.

Sbírka začala vznikat v šedesátých létech dvacátého století ve spolupráci s První brněnskou strojírnou. Každý ze strojů je ojedinělý svou konstrukcí a zajímavý svou historií. To se týká nejen velkých strojů, ale i modelů a některých součástí. Vzhledem k tomu, že parní stroje již z průmyslových podniků nenávratně zmizely vytlačeny elektromotory a moderními turbínami, je kulturně-historická hodnota sbírky nenahraditelná a nevyčíslitelná.

V podsбірce chybí větší parní stroj stojatého typu a stabilní lokomobila. Je možné dále rozšiřovat typy regulace a rozvodů parních strojů a dokumentovat přípravu páry - kotle a příslušenství, úprava paliva, vody apod. S postupujícím časem však stále ubývá výše uvedených artefaktů. Akvizice rozměrných strojů je velmi náročná z hlediska finančního i technického – je nezbytné pečlivá demontáž a perfektní dokumentace celků i jednotlivých dílců, po transportu je zapotřebí stroj opět sestavit, konzervovat a chránit před vlivy nevhodného klimatu. V současnosti se nedostává vhodných deponizačních prostor a manipulační techniky. Vzhledem k rozměrům kotlů jsme stejně jako u velkých parních strojů odkázáni především na fotodokumentaci, modely a výkresy, případně dílčí části, armatury apod.

Mgr. P. Nekuža

Kancelářská a reprografická technika

Obor je především charakterizován mechanickými a elektro-mechanickými psacími stroji, které se od 80. let 20. století dále konstrukčně nerozvíjí. V akviziční činnosti je možné precizovat výrobu mechanických psacích strojů ve Zbrojovce Brna a v pobočném závodě ve Vyškově.

Mechanické hrací stroje

Není možné obsáhnout všechny druhy a poddruhy mechanických hracích strojů a v další strategii by bylo vhodné se věnovat především výrobcům, kteří na území českých a moravských zemí bývalého Rakouska a později Rakouska-Uherska vyráběli či prodávali mechanické hrací stroje. Struktura oboru 21.20 je dostatečně členěná jednotlivými sbírkovými předměty a je možné sledovat komerční pohyb na obchodovatelných serverech, kde se může objevit zajímavý předmět výše specifikovaných výrobců či prodejců.

Šicí stroje

Akviziční činnost oboru 21.30 je velice podobná jako u předchozího a v současné době je ve sbírce dokumentován jednak jeden z posledních výrobků průmyslového šicího stroje firmy Dürkopp Adler (Minerva) v Boskovicích a také jako převod z Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových – šicí centrum zn. Brother řízené PC s disketovou jednotkou.

Fonografy a gramofony

Obor je uzavřen a základní konstrukční typy z konce 19. a počátku 20. století jsou zde zastoupeny.

Hodiny

Historický vývoj hodinářského průmyslu v bývalém Československu a nyní v České republice je stále aktuální a je vhodné sledovat současný trend výroby. To znamená v rámci akviziční činnosti získat některý z výrobků současné produkce ELTONu v Novém Městě nad Metují, výrobky firmy PaM a dalších prodejců.

Jemná mechanika, různé

Obor je charakterizován především sbírkou pana Karla Šebely (kterou spravuje jeho syn p. Jiří Šebela) a kde by bylo vhodné i nadále pokračovat v postupném odkupu dalších předmětů.

Mgr. D. Valentová Přikrylová

Didaktické pomůcky a technické hračky

Hračky odedávna pomáhají dětem pochopit jak funguje svět dospělých. V 16. – 17. století se hraček vyrábělo méně a byly dostupné jen movitým rodinám. Na venkově a v chudých městských rodinách se hračka vyráběly „podomácku“. Hračky z tohoto období jsou již málo dostupné. Každá hračka „kopíruje“ období technické vyspělosti, Na přelomu 19.- 20.století v období průmyslové revoluce vznikaly nové hračky – parní motorky, rukodělné dřevěné hračky, stavebnice aj. Bohužel výrobky z tohoto období se

ocitají převážně ve starožitnostech, u soukromých sběratelů a na aukcích a jsou z rozpočtu TMB nedostižné. Ve 20. století došlo ke změně pohledu na dítě a následně i na hračky z hlediska psychologie, sociologie a pedagogiky jako na specifický předmět, který rozvíjí osobnost dítěte. Začínají se uplatňovat nové materiály plasty apod. s výjimkou období II. světové války, kdy byla výroba hraček utlumena z důvodu nedostatku surovin. Zvláště od 50. – 60. let nastává ve výrobě hraček velký a pestrý nárůst. Řadu hraček, ale i několik didaktických pomůcek již mám ve svém oboru. Dostupné předměty obou oborů pocházejí hlavně z 2. poloviny 20. století a to výroby československé i zahraniční, hlavně z bývalé NDR, Itálie, Maďarska a Velké Británie. „Po roce 1989 v letech 1990 až 1995 nastaly ve výrobě hraček velké změny a mnoho výrobců v Čechách, na Moravě i ve Slezsku z ekonomických důvodů změnilo sortiment a hračky nevyrábí. Na druhé straně několik výrobců vydrželo a i dnes ve tvrdé konkurenci se zahraničními výrobci hraček si dokázali udržet svou pozici a ještě část své produkce exportují do zahraničí. Příkladem takto úspěšných výrobců jsou například firmy KOVAP, v .d. Náchod a KADEN v.d. Nový Hrádek, které vznikly z KOVODRUŽSTVA, v.d. Náchod, anebo DETOA, Albrechtice – bývalá TOFA Albrechtice – původně SCHOWANEK, či firma CROSS . Ing. Jaromír Kříž, která vyrábí v Polici nad Metují legendární stavebnice MERKUR“ (Knápek Z., Titěra D.: Rukověť sběratele hraček, s.22), současně MERKUR TOYS, s.r.o.

V letech 2015 – 2021 se hodlám věnovat nadále sbírkotvorné činnosti 2. pol. 20. století od následujících firem: Komenium Praha, Tofa n.p. Semily, Kovodělný podnik hl.města Prahy, Učební pomůcky n.p. Praha a Státní pedagogické nakladatelství n.p. Praha, Merkur – Police nad Metují, Chemoplast v.d. Brno, Bratři Vaškové Praha, Igra Slaný a Igra Praha (Mnichovice u Prahy, Jas Stráž nad Nežárkou. KOH-I-NOOR n.p. Praha, od r. 1951 IGLA České Budějovice - závod Trhové Sviny, Toffa n.p. Semily (Albrechtice v Jizerských horách), Kovo závody Semily, Družstvo Směr Praha, Kovodružstvo Náchod, DUFÍ Třebíč. Ze zahraničních firem, které se v 2.pol. 20. stol.dovážely do ČR se často objevuje PIKO Schpielwaren (bývalá DDR), která vyráběla stavebnice, vláčky, autíčka ad., ale i další zahraniční firmy. Domnívám se, že v rámci EU již není nutné omezovat se pouze na ČR. Podstatné je zajímavé technické provedení a kvalita.

Současná situace na trhu didaktických pomůcek i technických hraček je velmi rozmanitá např. Merkur, KOVAP, v .d. Náchod a KADEN v.d. Nový Hrádek, DETOA, Albrechtice, CROSS jsem již zmiňovala v předchozí části, firma Ing. Milan Konečný, M.I.K byla založena roku 1991. Zabývá se výrobou dřevěných hraček, stavebnic, skládaček, společenských her, hlavolamů, učebních pomůcek, polotovarů a výrobků pro dekorativní a reklamní účely. Díky své výrobní kapacitě, kvalitě výrobků i širší sortimentu se v dnešní době řadí mezi přední výrobce dřevěných hraček v České republice. V minulosti jsem navázala kontakt s firmou ELTSEN Benešov, která vyrábí hlavolamy a hračky nám mj. věnovala do Technické herny obrovský dřevěný hlavolam a koupili jsme od nich stavebnici JENGA. Další firmu provozuje RNDr. Jaroslav Flejberk – deskové hry a hlavolamy, které i dováží ze zahraničí. Při nákupu sbírkových předmětů bych se omezila na kamenné obchody, na veletrhy hraček a didaktických pomůcek. Nabídka na internetových stránkách a e-shopech je sice obrovská až chaotická, ale předměty je nutno předem vidět. Cenným vodítkem je však portál Česká hračky, kde jsem našla velmi zajímavé didaktické hry VOLTÍK, které by byly cenné do sbírky didaktické pomůcky, ale i do Technické herny v TMB.

Mgr. R. Slabotínský, Ph.D.

Geodézie a Geodézie – výkresy, dokumentace

Historie sbírky Geodézie se datuje do roku 1954, kdy byly zaevidovány první sbírkové předměty. Již od počátku se do sbírkového fondu dostávaly předměty především třemi způsoby: převodem majetku, darem či koupí. Většina předmětů byla získána darem z bývalé Vojenské univerzity Antonína Zápotockého v Brně a bývalé Vysoké školy zemědělské v Brně či převodem ze Střední průmyslové školy stavební v Brně, další se pak do muzea dostaly formou nákupu od několika soukromých osob v 50. až 70. letech 20. století. Bohužel tyto akvizice skončily ve druhé polovině 90. let 20. století a dnes je tato situace zcela jiná – sbírku se daří obohacovat jen náhodnými nálezy. Z důvodu dlouhodobé neobsazenosti oboru odborným pracovníkem, nebyly do oboru získány předměty mapující novodobý vývoj oboru Geodézie Většina sbírkového fondu je velmi dobrém stavu a lze jej dobře využít pro výstavní účely. Uložení předmětů vyžaduje standardní režim depozitární ochrany. V minulosti sbírkový fond spravoval v pozici kurátora ing. Snašel. I přes jistou různorodost představuje fond významný zdroj informací, který ilustruje vysokou vyspělost oboru od konce 19. století do zhruba 50. let 20. století.

Za unikátní lze považovat sbírku geodézie v Národním technickém muzeu, která obsahuje zajímavé sbírkové předměty nejen z technického hlediska, ale také z hlediska svého stáří, ucelenosti a provenience. Zajímavou kolekci také vlastní Slovenské technické múzeum a Moravské kartografické centrum (součást Národního zemědělského muzea v Praze).

Sbírkový fond oboru Geodézie patří k nejdéle sledovaným oborům v rámci sbírkového fondu Technického muzea v Brně, první evidované sbírkové předměty pochází již z roku 1954. Sbírkový fond v současnosti obsahuje konvolut 483 inventárních čísel s více než 500 sbírkovými předměty a je rozdělen na dvě části – geodetické přístroje a výkresy a dokumentace. Páteř celé sbírky tvoří nejrůznější přístroje k měření úhlů – geodetické přístroje; magnetické přístroje – buzoly a kompas, měřické stoly a záměrná pravítka; nivelační přístroje a přístroje a pomůcky k přímému měření délek – sklonoměry, dálkoměry a dálkoměrné latě a v neposlední řadě jsou významnou měrou zastoupeny nivelační přístroje a jednoduché pomůcky k vytyčování úhlů – úhlová zrcátka, zrcadlové kříže, úhlové hranůlky a hranolové kříže. Doplňkovou, ale nikoliv bezvýznamnou součástí sbírky tvoří optické a mechanické součásti měřických přístrojů – zrcátka, hranoly, záměrné pomůcky, olovnice, libely, ustanovky a nejrůznější typy stojanů stejně jako historické topografické mapy či jejich novodobé kopie. Z hlediska výrobce jsou významně zastoupeny především dvě firmy – vídeňská Neuhöfer & Sohn a pražská Josef & Jan Frič, z hlediska datace pak většina předmětů pochází z 19. a první poloviny 20. století, nejstarší předmět (kovové pravítko pražské provenience) nese letopočet 1678. Lze říci, že sbírkový fond tak významným způsobem dokumentuje vědní obor geodézie a pomocí sbírkových předmětů (dvojozměrných i trojrozměrných) ukazuje vysokou vyspělost tohoto oboru.

V následujícím období je plánováno doplnit sbírkový fond o další předměty (především přístroje, drobné vytyčovací pomůcky, vynášecí stroje, mapy a další dokumentační materiál, ceníky, katalogy výrobků ad.) především z mladšího období (tj. druhé poloviny 20. století), které by dokumentovaly novější vývoj oboru Geodézie. Z toho důvodu bude navázána spolupráce především se Střední

průmyslovou školou stavební v Brně, Vysokým učením technickým v Brně, Zemědělskou a lesnickou univerzitou v Brně, Národním kartografickým centrem a Národním technickým muzeem v Praze.

Zdravotnická technika

První předměty sbírkového fondu Zdravotnická technika byly zaevidovány v roce 1963 a od té doby je obor sledován. Většina předmětů se do Technického muzea v Brně dostala na základě uzavřené smlouvy o převodu majetku z jedné instituce na druhou (bývalá Vysoká škola zemědělská v Brně – dnes Mendelova univerzita v Brně, Fakultní nemocnice u sv. Anny, Vojenská nemocnice ad.) či na základě darovací smlouvy od soukromých osob. Dnes tvoří hlavní zdroj akviziční činnosti náhodné nálezy. Již od počátku vzniku sbírkového fondu se tento skládal z nesourodého konvolutu předmětů z několika oborů humánního lékařství. Kurátory oboru bylo v minulosti několik kolegů: ing. Procházka, Nezval, ing. Hladík, Krejčí, Snášel, Čejka, ing. Císař a kolegyně dr. P. Mertová. Za ing. Císaře došlo v rámci vybudování expozic Technického muzea v Brně v roce 2003 také k otevření expozice Ordinace zubní lékaře a pracovny zubního technika. I když se jedná o sbírkový fond, který obsahuje různorodý materiál, jedná se o celkem významnou dokumentaci vývoje zdravotnické techniky.

Na území České republiky se jedná o téměř jediný sbírkový fond, který mapuje vývoj zdravotnické techniky. Samozřejmě, že existuje Zdravotnické muzeum Národní lékařské knihovny v Praze, které také dokumentuje vývoj zdravotnické techniky, ale přece jenom jeho akviziční činnost se ubírá poněkud jiným směrem nebo Farmaceutické muzeum v Kuksu, které je ale zaměřeno na vývoj farmacie. Velké sbírky zdravotnické techniky však spravují muzea v okolních státech – Německo, Rakousko, Slovensko.

Sbírkový fond Zdravotnická technika obsahuje nesourodý soubor předmětů 493 inventárních čísel většinou nahodile získaný převážně darem nebo převodem. Výjimku tvoří pouze zubní ordinace, včetně pracoviště zubního technika – obě profese včetně bohatého souboru nástrojů, pomůcek a zařízení jsou součástí expozice Ulička řemesel. Lze říci, že tato součást sbírkového fondu je téměř kompletní a velmi dobře zachycuje stav oboru v určitém časovém úseku, v tomto případě v době tzv. 1. republiky a v době po roce 1945.

Problematika zdravotní techniky je velmi rozsáhlá a přístrojově složitá oblast, kterou v Technickém muzeu v Brně v současných prostorových a finančních podmínkách nemůžeme postihnout v celé šíři, jak by jistě bylo záslužné. V převážné míře se jedná o nové a nejnovější výrobky a zařízení jemné mechaniky, optiky, elektroniky apod. používané při vyšetření, v před a pooperační péči, na operačních sálech a při běžných zákrocích, které vyžadují odpovídající stav depozitních prostorů, ale také specialisty na údržbu a případnou obsluhu těchto zařízení.

Podle většinou příznivých ohlasů na expozici Ulička řemesel – ordinaci zubního lékaře spolu s pracovištěm zubního technika, lze říci, že veřejnost zajímá a dává přednost malým ordinacím, kde je možné vidět nejen prostředí a vnímat atmosféru, ale kde je v klidu bez napětí a stresu možné se seznámit s nástroji a ostatním zařízením, které při návštěvě lékaře bývá zpravidla utajeno. Z tohoto důvodu vidím, v rámci především prostorových možností, jako nejvhodnější způsob prezentace ukázat malé ordinace specializované na určitý lidský zdravotní problém, nežli se snažit o vytvoření jakéhokoli složitého přístrojového centra, které vyžaduje obsluhu, údržbu a není pro běžného návštěvníka

atraktivní. Věnoval bych proto pozornost vybudování malých expozic například očního, ušního, gynekologicko-porodnického pracoviště apod. a s tím související akvizice.

PhDr. N. Urbánková

Sbírka písemných pozůstalostí

První písemnou pozůstalostí získanou do sbírkového fondu budoucího TMB byly písemnosti Ing. Viléma Jičínského, které do tehdejší brněnské pobočky NTM-Archivu svěřil v roce 1952 jeho syn Ing. Jaroslav Jičínský. Nejvíce přírůstků do této sbírky lze zaznamenat koncem 60. a v 70. letech 20. století, i když nové materiály přibývají stále – poslední akvizicí byly dokumenty elektrotechnika Jiřího Langa (přír. č. 257/2013). Zdrojem přírůstků jsou rodiny či spolupracovníci původce, kteří kontaktují TMB či některý ze spolupracujících archivů – Archiv VUT, MZA, Archiv města Brna. Fond písemných pozůstalostí spravovala až do roku 1989 prom. historička Eva Konečná, od roku 1990 dosud PhDr. Naděžda Urbánková. Jedinečné dokumenty osobního i úředního charakteru osvětlují a doplňují trojrozměrné sbírkové předměty daných oborů a tím poskytují badatelům, příp. návštěvníkům výstav, mnohem komplexnější informace o daném oboru či osobnosti.

Sbírku tvoří písemné pozůstalosti významných osobností vědy a techniky, které byly svázány s Moravou a/nebo městem Brnem. Většina původců osobnostních fondů byla výrazně spjata také s nynější VUT, byli zakladateli nosných studijních oborů a prvními profesory. Časově sbírka zahrnuje období od poloviny 19. století po současnost, po stránce materiálové se jedná o písemnosti (rukopisy a strojopisy, formuláře a dekrety), fotografický materiál (jednotlivé fotografie i fotoalba, negativy na skle i filmu a diapozitivy) a plány (klasické, na pauzovacím papíru, kopie světlotiskové ozalidové i kyanotypické na tzv. modráčích). Ve sbírce je také několik drobných trojrozměrných předmětů – medailí, plaket a razítek.

Fond nyní zahrnuje 16 osobnostních pozůstalostí a materiály dvou institucí – brněnské pobočky České společnosti chemické a VUT. TMB nemá akreditovaný archiv, materiály archivní povahy jsou součástí muzejní sbírky. Ve srovnání s akreditovaným archivem NTM se jedná o sbírku velmi malou, ale pro oblast Moravy významnou. Za nejceněnější části této sbírky lze považovat písemnou pozůstalost Viktora Kaplana, obsahující originály většiny jeho patentových spisů.

Struktura fondu:

Sbírku tvoří k 1. 6. 2014 cca 60 běžných metrů archiválií, což představuje 2560 přír. čísel a prozatím 6376 inv. čísel. Číselný kód označující danou písemnou pozůstalost je odvozen od kódu relevantního fondu, zahrnujícího trojrozměrné sbírkové předměty, od něhož se odlišuje .00 za číslem hlavního oboru. Fond je rozdělen do následujících podsbírek:

04.00 – slévárenství: pozůstalost Františka Píška – zpracována pouze osobní knihovna.

11.00 – vodní a betonové stavby: pozůstalost Antonína Smrčka – zpracováno, Stanislava Kratochvila - zpracováno, Konráda Hrubana – zpracováno.

12.00 – vodní energetika: pozůstalost Viktora Kaplana – zpracováno, Leopolda Grimma – zpracováno, Miroslava Nechleby – předběžně rozříděno.

14.00 – elektrotechnika pozůstalost Josefa Sumce – zpracováno, Vladimíra Lista – zpracováno, Korespondence Vladimíra Bárty a Františka Houště – zpracováno, Františka Houště – předběžně roztrženo, Jiřího Langa - nezpracováno

19.00 – měřicí a regulační technika: pozůstalost Ericha Roučky – zpracováno.

26.00 – hornictví: pozůstalost Viléma a Jaroslava Jičínských - zpracováno

27.00 – chemie: pozůstalost Vítězslava Veselého – zpracováno, Písemnosti ČSCH -nezpracováno

31.00 – dějiny VUT v Brně - nezpracováno

32.00 – interiérová architektura a tvorba nábytku: pozůstalost Jana Srba - nezpracováno

Písemnosti jsou primárně zpracovány podle muzejního zákona (karty druhého stupně evidence v papírové, od roku 2007 také v digitální podobě) a následně také podle archivních pravidel, tzn. ke zpracovaným fondům jsou sestaveny inventáře a vyplněny karty NAD (odevzdávané MZA).

Za poněkud problematické lze označit dřívější přidělování více přírůstkových čísel materiálům z jednoho fondu (=písemné pozůstalosti), což komplikuje archivní zpracování. Nově získávaným fondům již přidělujeme pouze jedno přírůstkové číslo, k němuž je při odborném zpracování materiálu přidělen potřebný počet inventárních čísel.

Problémem je také podvojnost zpracování – podle muzejních i archivních předpisů, které je vyžadováno MZA kvůli nahlášení fondů do NAD, k čemuž došlo v roce 2010 převodem fondů dříve nahlášených do JAF – jednotný archivní fond. Evidence v JAF však, na rozdíl o zaevidování fondů v NAD, s sebou nenesla žádné další povinnosti ve vztahu k archivům. Tuto podvojnost bude třeba do budoucna vyřešit.

Akvizice tohoto typu sbírek je lidsky poněkud ožehavou záležitostí, proto nelze předem jasně stanovit vývoj sbírky. Jednoznačně však lze konstatovat, že sbírka si udrží své zaměření na Moravu a město Brno a nové materiály budou jako dosud získávány především ve spolupráci s VUT Brno, MZA a ostatními odbornými pracovníky TMB, kteří mají největší přehled o významných osobnostech ve svém oboru. Je také žádoucí nadále shromažďovat písemnosti, mající vztah k oborům, jenž jsou v TMB zastoupeny kvalitními sbírkami trojrozměrných sbírkových předmětů. Kombinací obou typů materiálů lze návštěvníkům muzea nabídnout komplexnější informace o daném oboru nebo osobnosti.

Stereodiapozitivy, Stereovize a Fotografický materiál

20.00 – stereodiapozitivy jsou primárně určeny k prohlížení ve skupinové stereoskopické prohlížečce, tzv. panoramě. Sběrka vznikla v roce 1966 odkoupením pozůstalosti p. Josefy Luskové – panoramy pro 25 diváků a 3378 stereodiapozitivů na skle. Jen pětkrát za celou dobu existence sbírky se podařilo zakoupit obdobné historické snímky z nabídky starožitností nebo soukromníků. Během 70. a 80. let 20. století byla sbírka rozšiřována především nákupy stereodiapozitivů na kinofilmu od brněnských fotografů, zejména Otto Čačky a Ivo Hlaváčka. Od 90. let přibýly snímky na svítkovém filmu, pořizované pracovníky TMB, v poslední době pak původně digitální stereosnímky tištěné na speciální folie. K 30. 5. 2014 má tato sbírka 281 přírůstkových čísel, což představuje 8705 inventárních čísel a 9323 ks (včetně duplikátů). Všechny stereodiapozitivy v této sbírce je možné použít pro promítání v panoramě.

20.20 stereovize – tento fond vznikl v roce 2005 oddělením dokladů stereovizní techniky od stereodiapozitivů určených do panoramy. Sem řadíme prohlížečí přístroje individuální i skupinové (včetně panoramy), stereofotografie a stereodiapozitivы jiných formátů. K 30. 5. 2014 má tato sbírka 46 přírůstkových čísel, což představuje 311 inventárních čísel a 823 kusů sbírkových předmětů.

20.30 – fotomateriály sbírka byla založena v roce 2012 pro (mono)fotografické negativy a pozitivy, včetně diapozitivů. V současnosti má 2 přírůstková čísla a 68 čísel inventárních, ale počítá se s jejím značným rozšířením díky nálezů kolekce cca 10 000 negativů z období 30. let 20. století až do roku 2000.

Fotografické materiály má ve svých sbírkách téměř každé muzeum, liší se pouze rozsahem a kvalitou. Za unikátní můžeme považovat sbírku stereodiapozitivů, zejména její historickou část, kterou lze v ČR srovnat snad pouze s kolekcí v Náprstkově muzeu, které ji však příliš nevyužívá. Do budoucna plánuje Muzeum Vysočiny Třebíč zprovoznit podobnou expozici se skupinovou prohlížečkou, pro kterou zvažuje nákup velkého souboru stereodiapozitivů od soukromého majitele.

Ve sbírce 20.00 je to soubor více než 4400 stereodiapozitivů na skle. Velký potenciál, zejména pro období 30. a 40. let 20. století se rýsuje ve sbírce fotografických negativů a pozitivů 20.30 (předběžný průzkum odhalil série unikátních snímků brněnské funkcionalistické architektury, výrobních podniků i zdravotnických zařízení).

Stav sbírek

Celou sbírku 20.00 lze rozdělit na tři části:

- 1) snímky, vytvořené na přelomu 19. a 20. století, jejichž nosnou podložkou je skleněná deska o rozměrech 170 x 85 x 1 mm
- 2) stereodiapozitivы z druhé poloviny 20. století, o rozměrech 60 x 60 mm nebo 36 x 24 mm, jejichž materiálem je kinofilm nebo svitkový film
- 3) původně digitální stereosnímky vytištěné na speciální folii

Celá sbírka je zpracována ve II. stupni evidence v aplikaci Demus-Fotoarchiv.

20.20

Sbírka není zatím nijak vnitřně členěna, zpracování ve II. stupni evidence se uskutečňuje v aplikaci Demus-katalog, zatím nejsou zpracovány přírůstky z roku 2012 a mladší.

20.30

Sbírka bude zpracovávána rovněž v aplikaci Demus, zatím probíhá scanování, která umožní snazší manipulaci se snímky a jejich vytřídění.

Historické stereodiapozitivы vyskytují na trhu se starožitnostmi stále vzácněji, je tedy pravděpodobné, že se sbírka 20.00 bude rozrůstat spíše o snímky nově pořízené, zejména pracovníky TMB a členy KP TMB – sekce a to pomocí digitálních aparátů a následným vytištěním (popř. osvětlením a fotocestou) na speciální folie. První dvě série (Venezuela a brněnské podzemí) se již osvědčily v expozici Panarama.

20.20 - v rámci této sbírky bych chtěla doplnit výběrovou řadu historických stereofotoaparátů a prohlížeček i typů snímků tak, aby bylo možné nahradit v expozici dlouhodobé zápůjčky od soukromých sběratelů vlastními sbírkovými předměty TMB.

20.30 – u této sbírky se budeme soustředit především na odborné zpracování a využití, v nejbližších letech neplánujeme její výraznější rozšíření.

Mgr. Sylvie Zouharová Dyková

Historická vozidla a spalovací motory

Sbírka byla budována od počátku 70. let 20. století (nejstarší přírůstek 1. 10. 1970). Obor je od počátku zaměřen na dokumentaci historie a vývoje motorismu v regionu Moravy a Slezska. Základ sbírky vytvořil již kurátor L. Bauer, kterému se v poměrně krátkém období podařilo získat do sbírky TMB zásadní exponáty. Jádrem sbírky - tři nejvýznamnější výrobci automobilů na Moravě v meziválečném období (Zbrojovka Brno a.s., Wikov Prostějov a Tatra Kopřivnice). Nejcennější částí sbírky je téměř kompletní výrobní řada jednotlivých typů vozů značky „Z“ (Zbrojovka Brno a.s.). Unikátem mezi Zetkami je bezesporu automobil Disk. Byl to první vůz vyrobený ve Zbrojovce a do současnosti se žádný další kus nezachoval. Od roku 2003 se záměr sbírky rozšířil o dokumentaci a zachycení zajímavých koncepcí a vývoje v konstrukci automobilů nejen v Československu, ale i na území bývalé RVHP. Součástí sbírky je rovněž soubor stacionárních motorů a traktorů, vše z moravského regionu. Okrajově jsou ve sbírce zastoupeny také cestovní motocykly a jízdní kola. Nedílnou součástí pak tvoří dokumentace, literatura a motoristické předměty. Od roku 2003 je obor prezentován stálou expozicí s názvem „Jak jsme jezdili“. Srovnávat můžeme např. s expozicemi v NTM (která se věnuje historii automobilismu všeobecně) nebo s Tatra muzeem v Kopřivnici (které se naopak věnuje historii jen jedné značky). Zajímavými solitery ve sbírce jsou: automobil Austro-Daimler z roku 1910, který patřil rodině hraběte Mitrovského (vystaven ve stálé expozici) a parní vůz Škoda Sentinel z roku 1925.

Členění oboru pochází z počátku 70. let a bohužel není příliš šťastně zvoleno, z mého pohledu příliš komplikovaně rozdělen na mnoho podoborů, které pak ve výsledku ztěžují orientaci v oboru jako celku. Nicméně toto členění jsem zachovala po převzetí oboru v roce 2005.

Spalovací motory-zážehové dvoudobé (16.10)

Spalovací motory-zážehové dvoudobé, zabudované jako pohonné jednotky (16.12)

Spalovací motory-zážehové dvoudobé, součástky (16.13)

Spalovací motory-zážehové dvoudobé, agregáty (16.14)

Vozidla s jiným pohonem než spalovacím (16.17)

Spalovací motory-zážehové čtyřdobé (16.20)

Spalovací motory-zážehové čtyřdobé – funkční sestavy (16.21)

Spalovací motory-zážehové čtyřdobé – zabudované jako pohonné jednotky (16.22)

Spalovací motory-zážehové čtyřdobé – součástky (16.23)

Spalovací motory-zážehové čtyřdobé – agregáty (16.24)

Motoristické předměty (16.25)

Spalovací motory-vznětové dvoudobé – základní (16.30)

Spalovací motory-vznětové dvoudobé – funkční sestavy (16.31)

Spalovací motory-vznětové čtyřdobé (16.40)

Spalovací motory-vznětové čtyřdobé – funkční sestavy (16.41)
Spalovací motory-vznětové čtyřdobé – pohonné jednotky (16.42)
Spalovací motory-vznětové čtyřdobé – součásti (16.43)
Stroje a zařízení (16.60)
Měřicí pomůcky a přístroje (16.70)
Spalovací motory (16.80)
Spalovací motory – literatura, dokumentace (16.90)
Spalovací motory – výkresy spal. motorů (16.91)
Spalovací motory – výkresy železničních a jiných lokomotiv, jejich pohonů a součástí (16.92)
Spalovací motory – výkresy lodí, jejich pohonů a součástí (16.93)
Spalovací motory – výkresy železničních zařízení, točen, jeřábů, nakladačů, vybavení budov a součástí (16.94)
Spalovací motory – projekty plány a návrhy železničních zařízení (16.96)
Spalovací motory – výkresy železničních vagonů a jejich součástí (16.98)

V současné době je soubor historických vozidel a komponentů jednotlivých výrobců regionu Moravy a Slezska včetně doprovodné dokumentace téměř ucelený. Je nutné se zaměřit zejména na získání několika chybějících typů automobilů z předválečného období. Z produkce Zbrojovky Brno je to především Z 4-II. a IV. série, případně některé zajímavé varianty již získaných vozů. Největším úspěchem by bylo získat také závodní vůz vyrobený tamtéž. Dalším úkolem je získat do sbírky vůz Wikov 7/28 limusina, který nám chybí ve vývojové řadě (nicméně tyto akvizice jsou reálné pouze v případě dotace ze zdrojů MKČR). V následujících letech by se měla větší pozornost obrátit také ke zkvalitnění souborů jízdních kol a cestovních motocyklů, které byly zatím do sbírky získávány spíše nahodile a nebyla jim věnována větší pozornost. Pokud jde o část sbírky - RVHP¹, cílem není získat ucelené řady jednotlivých značek. Proto jsou vybírány reprezentativní typy, které nějakým způsobem ovlivnily vývoj a historii motorismu. Vzhledem k zajímavé historii závodění (Masarykův okruh), se kterou je Brno neoddelitelně spjata, snažíme se do sbírky získat také závodní vozidla/speciály a motocykly související s tímto tématem. Jde především o výrobu domácí provenience, kdy v Československu po uzavření hranic nastal velmi zajímavý konstrukční vývoj, neboť zde byl nedostatek zahraničních výrobků, takže si často jednotliví závodníci stavěli stroje svépomocí. Legendou v této kategorii se stala firma Metalex, která stavěla závodní speciály. Na designu karosérií se po určitou dobu podílel také slavný návrhář Václav Král.

¹ Rada vzájemné hospodářské pomoci. Zakládajícími členy byly v lednu roku 1949: Albánie, Bulharsko, Československo, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, SSSR. Roku 1950 se připojila NDR, Mongolsko (1962), Kuba (1972), Vietnam (1978). Po roce 1989 se RVHP začala rozpadat. Definitivní konec nastal v roce 1990 za předsednictví Československa.